

Araştırma Makalesi • Research Article

Tunceli’de Anlatılan Şih Delil Berhucan Efsanesi Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation The Myth of Şih Delil Berhucan Told in Tunceli

Sibel Taş^{a,*}

^a Öğr. Gör. Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tunceli/ Türkiye.

ORCID: 0000-0002-5227-3110

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 20 Eylül 2019

Düzeltilme tarihi: 09 Mart 2020

Kabul tarihi: 24 Mart 2020

Anahtar Kelimeler:

Tunceli

Efsane

Keramet

Şih Delil Berhucan

ARTICLE INFO

Article history:

Received 20 September 2019

Received in revised form 09 March 2020

Accepted 24 March 2020

Keywords:

Tunceli

Myth

Miracle

Şih Delil Berhucan

ÖZ

Tunceli, inanç yapısını ocak sistemi merkezinde ve sözlü gelenek çerçevesinde yüzyıllar boyunca sürdürüp yaşatan bir coğrafyadır. Bu sistem içinde, mevcut on iki ocak birbirleriyle ilişkili kılınmakta ve bu ocakların hepsinin çıkış noktası, birer efsaneye dayanmaktadır. Amacımız, Tunceli’deki on iki ocaktan biri olan Şih Delil Berhucan ocağının ve bu ocağın ardılları oldukları söylenen Pilvenk aşiretinin ortaya çıkış biçiminin dayandığı efsane olan Şih Delil Berhucan efsanesinin motiflerini incelemek ve bu yolla efsanenin barındırdığı senkretik inanç yapısına yönelik bir bakış açısı geliştirmektir.

ABSTRACT

Tunceli is a geography that transmits its belief structure in the center of ocak system and through the oral tradition for centuries. In this system, twelve ocaks are made interrelated and the origin of all these ocaks is based on a legend. It is said that the legend of “Şih Delil Berhucan” is the legend on which the Pilvenk tribe emerged. The aim of this study is to examine the motifs of this legend and to develop a perspective on the syncretic belief structure of this legend.

1. Giriş

Efsaneler, halkın yaşam biçimi ve düşünce sisteminin sonucu olarak ortaya çıkan, inanma unsurunu güçlü bir biçimde içeren dinî, inandırıcı ve kısa anlatılardır. Olağanüstülük barındıran bu kısa anlatı türü ekseninde geleneklerin, dinî ritüellerin ve âdetlerin geliştiği görülür. Mîtsel birer sözlü metin olan efsaneler, sözlü aktarım yoluyla hareket kazanmış ve tek tanrılı dinler öncesi inançların, semavî dinlerin bünyesinde gelenek, görenek, âdet olarak yerleşip yaşayabilmelerini sağlamışlardır.

“İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren” (Elçin, 1993: 314) ortaya çıkan ve özel bir anlatı

kalıbı olmaya başlamış efsaneler, doğduğu mekân, coğrafya, kültür

ve onu doğuran kavmi zihnin değerler sisteminin şifrenmesi olarak görülebilir. Türk halk kültüründe kutsal mekânların veya herhangi bir tabiat parçasının günümüzdeki halini almasının nedeninin, sık sık efsanelerle açıklandığı görülür. Bu bakımdan Türkiye etiyolojik, antropogonik, kozmogonik efsaneler ve memoratlar açısından zengin bir anlatı geleneğine sahiptir.

Tunceli, geçmişten günümüze Aleviliğin ve ocak kültürünün canlı olduğu, yakın bir zamana kadar pir-talip-ocak ilişkisini aktif olarak yaşatan ve bu manevi ilişkilene biçiminin getirdiği karşılıklı sorumluluklar sonucunda gelişen örf, adet, gelenek ve ritüellerin toplum

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: sibeltas@munzur.edu.tr

ve birey yaşamını şekillendirmeyi sürdürdüğü kültürel bir yapıya sahiptir. İlde Baba Mansur, Ağuçan, Kureyşan, Sarı Saltuk gibi ocaklarla ve kutsal mekânlarla ilgili inanma unsurunu bünyesinde taşıyan pek çok efsane vardır. Merkezini kutsal kimse tarafından gösterilen kerametle ve beraberinde ocağın ortaya çıkış sürecinin oluşturduğu bu efsaneler, sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesille taşınarak ocak etrafında bir aidiyet oluşmasını sağlar. Keramet sahibi kimse (evliya, eren, veli) tarafından sergilenen ve olağanüstülüğü merkezinde taşıyan efsane, ocakla birlikte senkronik bir gelişme ve yayılma gösterir. Bu noktada efsane, ocak mensuplarının inanç boyutunu beslerken ocak da efsaneyi işlevsel ve canlı kılar.

Bu anlamda Tunceli’de yaygın olarak bilinen ve anlatılan efsanelerin başında menkıbe¹ özelliği taşıyan Şih Delil Berhucan efsanesi gelir. Bu efsanede Şih Delil Berhucan’ın gösterdiği kerametler² anlatılır. Bu efsane, aynı adlı ocağın çıkış noktasını açıklayıcı bir nitelik taşır. Efsanenin hem bir sosyal yapının hem de bir kutsal mekânın oluşumuna kaynaklık ettiğine inanılır. Bu ocağı sahiplenilen aşiret ise Pilvenk aşiretidir.

Pilvenk, aynı zamanda Tunceli’de bir köyün adıdır. Günümüzde Pilvenk aşireti mensupları tarihi süreç içerisinde Tunceli’nin farklı yerlerine dağılıp yerleşmişlerdir. Bununla beraber halk arasındaki inanç, Pilvenk/ Dedeğaç köyünün, barındırdığı kutsal mekânlar nedeniyle aşiretin/ocağın merkezi olduğu yönündedir.

2. Tunceli’de Bir Ocağın / Aşiretin Ortaya Çıkışı: Şih Delil Berhucan Efsanesi ve Pilvenk Aşireti

Halk arasında söylendiği biçimiyle Şih Delilê Berhucan/ Şih Dilo Berhucan ya da ocağa ait tarihî bir metin olan şecerede yazıldığı biçimiyle Şeyh Dilo Belincan’ın, Şeyh Ebu’l Vefa’nın öğrencilerinden olduğu ve X. yüzyılın sonu ile XI. yüzyılın başında yaşadığı tahmin edilmektedir (Yar-Yalçın, 2014: 9). Üzerinde Alaeddin Keykubat’a ait olduğu düşünülen bir mühür ve Osmanlı padişahlarına ait olduğu düşünülen beş farklı mühürün; Alaeddin Keykubat, Çengiz Han ve Keykavus Han gibi tarih sahnesinde önemli roller oynamış şahsiyetlerin isimlerinin bulunduğu ve Şih Delil Berhucan ocağına ait şecerede yazıldığına göre bu ocak, devlet erkleri tarafından civarındaki 43 Kürt aşiretinin irşadı ile görevlendirilmiştir (Yar-Yalçın, 2014: 12). Ocak mensupları tarafından “şecere” olduğu söylenen bu belge, bugün de Şih Delil Berhucan’ın soyundan geldiğine inanılan bir aile tarafından muhafaza edilmektedir (K.1, K.3, K.4)

Efsanenin birkaç farklı varyantı bulunmasıyla birlikte hepsinde işlenen motifler benzerlik göstermektedir. Şih Delil Berhucan, Pilvenk’e yerleşmek için geldiğinde bölgenin manevi otoritesi Hristiyan bir keşiştir. Keşiş, Şih Delil Berhucan’ın köye yerleşmesini istemez. Bunun sonucunda aralarında rekabete dayalı bir çatışma başlar. Aralarında uzun tartışmalar yaşanır. Bir gün, keşişin evi ve kilisesi olağanüstü bir şekilde yıkılır/uzak bir tepenin başına atılır. Bunun, Şih Delil Berhucan’ın kerameti olduğu anlaşılınca keşiş o bölgeden ayrılarak yerini Şih Delil’e bırakır. Aralarındaki tartışmaya bir son vermek için

Şih Delil’e bir kuzu/ koç hediye eder ve bu hediyeyi kendi oğlu ile göndererek iyi niyet gösterisinde bulunur. Şih, gelen kuzuyu/koçu keser ve kesilen kuzu/koç, misafirlerle birlikte yenilir. Geriye kalan kemikler, deri içinde eksiksiz olarak toplanır ve Şih Delil’in gösterdiği kerametle kemik yığımindan yeniden kuzu/ koç dirilir.

Efsanenin kimi varyantlarında kuzuyu/ koçu Şih’a getiren keşişin en küçük oğlu, bu kerameti gördükten sonra ocağa intisap eder. Keşiş ve Şih Delil arasındaki mücadele Şih Delil leyhine sonuçlanır. Hatta keşişin oğlu dahi Şih Delil Berhucan ocağına intisap eder. İşte bu efsane, bugün hâlâ Tunceli’de Pilvenk aşireti/ Şih Delil Berhucan ocağı merkezli olarak anlatılır. Ocak/ aşiretin oluşum ve varlık temelleri, aşiret mensupları/ ocak bağlıları tarafından tarihi olarak elde bulunan şecereye, manevi olarak ise Şih Delil Berhucan’ın gösterdiği kerametlere dayandırılır (K.1, K.2, K.3, K.4).

3. Keramet: İknâ ve İskânın Yolu

Efsanede çatışmayı yaratan durum, Müslüman Şih Delil Berhucan ile Hristiyan ve Ermeni keşişin karşı karşıya kalmalarıdır. Şihlik/şeyhlik makamı, Müslümanlıkta dinî bir merteye göstergesidir. Şih, “Bir tekke veya zaviyede reislik eden, müritleri bulunan kimsedir” (Devellioğlu: 1996: 995). Keşiş ise Hristiyan din adamı olup “papaz, karabaş, kilise papazı” (Devellioğlu: 1996: 511) anlamında kullanılır. Efsanede yaşanan çatışma sonucunda, bölgeyi ve gücü elinde bulunduran Hristiyan din adamı keşişin yerini ve birincil derecedeki gücünü, Müslüman din adamı Şih Delil Berhucan alır. Bu karşılaşmanın ve bölgedeki inisiyatif ya da kuvvet değişiminin tarihi tam bilinmemekle beraber, Şih Delil Berhucan’ın X. yüzyıl sonu ve XI. yüzyıl başında yaşadığı tahminlerine dayanarak, bu dönemin İslamiyet’in dervişler tarafından Horasan ve Türkistan’dan Diyâr-ı Rum olarak bilinen Anadolu’ya hızla yayıldığı bir dönem olduğu gerçeğine ve tarihi arka planına ulaşılabilir. Nitekim Şih Delil Berhucan, efsanede hareket halinde olan, bugün Tunceli il sınırları içindeki Pilvenk/Dedeğaç mevkiine sonradan gelen ve oraya yerleşmek isteyen Müslüman derviştir. Yerleşik olan ise Ermeni keşiştir.

Efsanede sembolik bir dil ve olay üzerinden asıl olarak anlatılan durum, Anadolu’nun İslam’la tanışması ve mistik bir öğreti olan tasavvufun dervişler eliyle bölgeye yayılıp oturmasıdır. Dönem itibarıyla İslam dinin temsilcisi olan dervişler, çeşitli tarihsel nedenlerle sürekli batıya, Anadolu’nun içlerine doğru ilerleyip yerleşim ve yaşam alanları açar, tekke ve zaviyeler kurar, buralarda destekçileriyle birlikte adeta yeni bir yaşam modeli oluştururlar. Bu yapılar ve oluşturdukları küçük güç birlikleri, özellikle Osmanlı Devleti’nin kuruluş aşamasında Osmanlı’nın Anadolu’da filizlenip gelişmesinde itici bir güç oluşturur. Osmanlı henüz beylik halindeyken bu manevi güç odakları ile iş birliği yaparak onlardan hem manevi hem de askeri destek alır.

Şih Delil Berhucan, efsanenin çeşitli varyantlarında anlatıldığına göre Şih, iki keramet göstermektedir: Birinci keramet, Keşiş’in evinin ve kilisenin uzak bir tepeye gönderilmesi ya da yıkılmış olması, ikinci keramet ise kemiklerden diriltmedir.

¹Menkıbe: Velilerle ilgili efsaneler (Alptekin, 2014: 109)

² Keramet: Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış ve durum (TDK, 2011: 1392)

3.1. Keşiş'in Evinin ve Kilisenin Uzak Bir Tepeye Gönderilmesi Kerameti

Ev, aile yaşamının barınağı, makro kozmos içindeki insanın kendini merkeze alarak oluşturduğu sabit, güvenli ve küçük dünyadır. Efsanede Keşiş Piro'ya ait olan ev ve Ermeni cemaatine ait olan kilise, bir kerametle merkezden uzaklaştırılır. Şih Delil Berhucan, Ermeni keşişin yöredeki hakimiyetini sarsarken fiziksel bir güç ya da askeri bir kuvvet kullanmaz. Keşişin kilisesi ve evinin yıkılmasının/başka yere taşınmasının sebebi olarak, Şih Delil ve keşiş arasındaki uzun tartışmalar gösterilir. Bu sembolik yıkılış, yerleşik olanın tahtını şiddetli biçimde sarsmaya başlayan kaçınılmaz değişimin belirtisidir. Buna karşın keşiş, yörenin manevi iktidarını Şih Delil Berhucan'a verirken yenilgisine içerlememiş, olgun ve uzlaşmacı bir tavır sergileyerek onun galibiyetini tanımıştır. Yaşanan bu değişim, kesin bir yenilgi ve sonsuz bir terk ediş değil; esas güç, yetki ve nüfuzun Müslüman Şih Delil Berhucan etrafında toplanmaya başlamasının habercisidir.

3.2. Kuzunun / Koçun Kemiklerinden Yeniden Diriltilmesi Kerameti

Efsane, Keşiş tarafından hediye olarak Şih Delil Berhucan'a gönderilen kuzu/ koçun kesilip yenilmesi ve ardından tüm kemiklerin kesilen hayvana ait postun içine konarak Şih Delil'in kerametiyle tekrar dirilmesi ile sona erer. Efsanenin en güçlü motifini oluşturan bu keramet, varyantların tamamında yer alır ve Şih Delil'in manevi gücünü şüpheye yer vermeyecek biçimde ispatladığı bir keramet olarak belirir. "Delil" ismi, buna paralel bir anlam taşıyarak Şih'in yüklediği dinî misyonu kuvvetlendirir.

Keşiş, eski gücünü ve hakimiyetini kaybetmiş olduğunu kavramış, kabullenmiş ve beraber sürdürülecek bir yaşamı tesis etmek için Şih Delil'e oğlu ile bir hediye göndermiştir. Bu hediye bir koç/kuzudur (Işık, 2012: 104). Keşişin hediyeyi göndermek için en yakını, oğlunu seçmiş olmasının iki nedeni olabilir: Birincisi, Şih'a duyduğu güveni ve ona verdiği değeri ifade etmektir. İkincisi ise Keşişin oğlunun tanık olacağı keramet ve bu doğrultuda sağlanacak olan manevi üstünlüktür.

Kemiğin, yaşamını yitiren canlı bedeninden arta kalan en dirençli yapı olduğu düşünüldüğünde pek çok kültürde ölünün kemiklerini muhafaza etmenin önemi anlaşılabilir. Kemiklerden diriltme motifine, bir keramet olarak Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde anlatılan dinî efsanelerde evliya menkıbelerinde rastlanmaktadır. Şeh Kemal Baba efsanesi, Avni Şih efsanesi, Şah Kızıl Deli efsanesi, Elikli Baba efsanesi (Şimşek, 2005: 257), Çoban Baba efsanesi (Suşehri) (Karadavut, 1994: 233-236), Diriltilen Geyik efsanesi (Önal, 2003: 115-117) örneklerinde görüldüğü gibi etleri yendikten sonra kemikleri derilerinin içine konan kuzu/ koyun/ koç/ keçi ve geyik gibi hayvanlar keramet sahibi dervişler tarafından yeniden canlandırılır.

Biyolojik içerikli bir keramet motifi olan kemiklerden diriltme, sadece Bektaşî menkıbelerinde olup bu motife Sünnî menkıbelerinde rastlanmaz (Ocak, 2016: 130) Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli adlı eserde, Hacı Bektaş'a yeni mürit olmuş birinin Hacı Bektaş'ı ve diğer müritleri akşam yemeğinde ağırlamak istemesi ve evindeki tüm kuzuları bu maksatla kesmesi anlatılmaktadır. Yemekten sonra müridine gösterdiği bu samimi bağlılık için teşekkür eden Hacı Bektaş-ı Veli, müritlerine hayvanları birbirine

karıştırmadan tekrar derilerinin içine koymalarını söyler. Kıldığı namaz ve ettiği duanın ardından bu hayvanların hepsi de canlanır. Aynı motif, Vilayetname-i Sultan Şücâuddin'de de işlenmiştir. Baba Mecnun adlı İranlı bir Şeyh, Sultan Şücâuddin'in müridi olmak niyetindedir. Onu bir tecrübe etmek isteğiyle oğlak postuna girer. Bu oğlağın, müritler tarafından kesilip yenilmesinin ardından kemikleri derisinin içine konur ve bu yığın, Sultan Şücâeddin'in kerametiyle can bularak Baba Mecnun'un canlı bedenine döner (Ocak, 2017: 171).

Mistik İslam'ın mutasavvıf dervişlerle birlikte Anadolu'ya akmasını sağlayan çeşitli tarikatların oluşumunda, Türk-Moğol Şamanizm'inin etkisi ve Orta Asya'dan gelen inanç kalıntılarının izleri mevcuttur (Barkan, 1993: 9). Altay Türklerinde kemik kutsaldır. Altay Türklerine ait folklor metinlerinde, ölünün sonraki kaderi için özün barınağı olan kemiklerinin muhafazasının önemi okunabilir (Sagalayev, 2017: 144). Pazırık kurganları ve Şibe kurganında görüldüğü gibi cesetlerin mumyalanarak defnedilmesinin amacı, yeniden dirilmenin olabilmesi için kemiklerin ve vücudun bütünlüğünün mümkün olduğu kadar iyi korunmasıdır (Çoruhlu, 2004: 245). Düşman cesetlerinin ya da mezarlarının tahrip edilmesi ise düşmanın kemiklerini yok ederek onu sonsuza dek yok etmeyi amaçlayan bir eylemdir (Roux, 2017: 85).

Sadece iskeleti korunan insanın değil, hayvanın da yeniden canlanabileceğine inanılır. Gök Tanrı inancına göre kurban edilen hayvanların kemikleri tam ve sağlam kalmak zorundadır. Çünkü kurban, ancak bu şekilde Tanrı'ya ulaşabilir (Ergun, 2010: 87). Türkler ve Moğolların İslamiyet öncesi devirlerde, kurban edilen hayvanların etlerini yedikten sonra kemiklerini kırıp parçalamadıkları, bu kemikleri özenle toplayarak saklandıkları ya da yaktıkları bilinmektedir. Benzer biçimde kürek kemiği ile yapılan kehanet törenleri de kemiğin yaşamsal gücüne inanılmasından kaynaklanan bir gelenektir (Roux, 1999: 127). Bugün de Türk dünyasının pek çok yerinde kesilen kurbanın kemiklerine itina gösterilir. Kurban edilen hayvanın kemikleri, boynuzları ve diğer kısımları gelişigüzel yerlere atılmaz.

Kemiğin kullanıldığı bir başka yer de Şaman giysisidir. Şaman giysisi üzerinde iskelet şekli vardır ve bu şekil, hayatın bütüncülüğünü ifade eder (Eliade, 2006: 196). Şamanların, trans halindeyken yaşadıkları mistik parçalanma esnasında ruhlar tarafından etlerinin parça parça kesilip dağıtıldığına ve sonra yine cinler/ruhlar tarafından bir araya getirilen kemiklerden tekrar dirildiklerine dair pek çok Şaman anlatısı mevcuttur (Örnek, 2014: 54). Şaman'ın ekstaz halde bir çeşit parçalanma ve küçük ölüm yaşaması, bu esnada etlerinin ve kemiklerinin dağılması, sonrasında tekrar bir araya getirilmesi durumu, onu farklı bir boyuta taşıyan, ona iyileştiricilik, gaipten haber alma, Şaman gizil gücüne ve fonksiyonlarına sahip olarak yeniden doğma gibi farklı boyutta nitelikler kazandıran bir erginlenme anı, bir ölme ve yeniden dirilme taktididir.

Benzer biçimde Alevilere ait bir ritüel olan musahip kurbanında, kesilen kurban yendikten sonra ondan geriye kalan kemikler, deri, baş ve ayaklar, kefenlenerek gömülür. Çubuk yöresinde kurbanın kemikleri, ayakları ve iç organları, kurbanın derisine sarılıp kefenlenerek, ertesi günün sabahı musahiplerden biri tarafından kazılan çukura

gömülür (Ersal, 2016: 413). Bütün bu pratikler, kurbanın Tanrı'ya yekpare biçimde ulaşması veya cesedin öte dünyada yeniden dirilebilmesine yönelik inançlardan kaynaklanır.

3.2.1. Çeşitli Kültür, İnançlar ve Pratiklerde Kemiklerden Diriltme

Kurban edilen hayvanın ya da ölen kimsenin kemik bütünlüğünü korumaya yönelik bu titizlik, çeşitli kültürlerde görülür. İzlanda kökenli Edda destanında tekeleri ve arabasıyla yolculuğa çıkan Thorr, bir köylünün evinde konaklar. Konakladığı evde tekelerini keserek arkadaşları, köylü ve köylünün ailesiyle birlikte yer. Tekelerin postlarını yere seren Thorr, kemiklerin derilerin üstüne bırakılmasını ister ve ertesi sabah, tekelerin kalıntılarını kutsayarak onları yeniden ayağa kaldırır (Gylfaginning'den akt. Eliade, 2006 :192) Kemiklerden diriltmenin Türkler ve Moğolların yanı sıra, Kızılderililerde (Ergun, 2010: 87), İskandinav mitolojisinde, Sibiryalı halklarında Hristiyan halk geleneğinde (Eliade, 2006: 196), Kuzey ve Güney Amerika yerlilerinde, Afrika yerlilerinde (Frazer ve Frobenius'tan akt. Ocak, 2017: 170), İran'daki Ehl-i Hak Kürtler arasında (Bruinessen'den akt. Ocak, 2017: 171), mevcuttur. Mecûsilikte ise ölü beden, etlerinden tamamen sıyrılmaya kadar tenha bir yere ya da dohma denilen özel yapılara bırakılır. Kemikler etlerinden tamamen sıyrıldıktan sonra toplanıp, haşır gününde tekrar dirileceği inancıyla gömülür. Tunceli yöresinin, miladi ilk yıllardan beri İrani kavimlerle ilişki halinde bulunduğu düşünüldüğünde, aralarında kültür ve inanç boyutu dahil sıkı bir etkileşim olduğu görülebilir (Tosun- Koç, 2017: 420). Bu inanç, Müslümanlıkta da vardır. “İnsan, kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, bizim onun parmak uçlarını bile bütün hatları ve özellikleriyle düzeltip meydana getirmeye kudretimiz yeter.” (Fatış, 2014: 149) ayetinde görüldüğü gibi kemiklerden bir araya gelme ve haşır inancı, İslamî bünye içinde yerini almıştır.

Yakın tarihe kadar göçebe bir toplum yapısı ve bunun getirdiği ekonomik ilişkilene biçimi içerisinde yaşayıp yoğrulan toplumumuzun inanç sistemi, bu maddi koşullardan etkilenmiştir. Tabiat kütlerinin canlı izlerinin rahatlıkla takip edilebildiği Tunceli yaşam ve inanç biçiminde, halk hekimliği uygulamalarında ve bazı kurban ritüellerinde kemik bütünlüğünün korunması gözetilmekte ve kemik, kutsal bir unsur olarak belirmektedir. Nazımiye ilçesinde bulunan ve hem bir inanç, hem bir şifa merkezi olarak görülen Düzgün Baba ziyaretinde kesilen kurbanların boynuzlarının yüksekçe bir kaya üzerinde biriktirildiği; at, inek, keçi, koyun kafatasının nazarı engelleyeceği inancıyla bahçe ve bostanlara asıldığı; koç ya da dağ keçisi boynuzlarının evlerin giriş kapılarının üzerine çakıldığı; tabalı³ olduklarına ve bu yüzden çocuk sahibi olamadıklarına inanılan kadınların tedavisi için kesilen kara tavuk/horozun baş, ayak, deri ve kemiklerinin kefenlenerek gömüldüğü, tabalı anneden doğan bebeğin atın kürek kemiğinden üç kez geçirildiği ve böylece etkisi altında olduğuna inanılan ölümcül kötü kuvvetten kurtarıldığı bilinmektedir (Taş, 2019: 59). Bu ve benzeri

uygulamaların, tek tanrılı dinler öncesi inanç ve geleneklerden kalan uygulamalar olduğu düşünülebilir.

4. Sonuç

Gerek Şiî Delil Berhucan efsanesinde görüldüğü gibi kuzuyu/koçu kemiklerinden yeniden diriltme motifi, gerekse kemik ile ilgili farklı uygulamaların kökeninde iki farklı etken görülmektedir: Birincisi, tabiatla, hayvan sürüleri ve çiftçilikle haşır neşir olan bir toplumun yaşam biçiminin getirisi ve arkaik insan aklının bir çıkarımı olarak kemiğin çürüyen canlıdan arta kalan en sağlam yapı olmasının gözlemlenmiş olması ve bu nedenle onun ruhun barındığı yer olarak tasavvur edilmesidir. Bu inancın Sibiryalı halklarından Kızılderililere kadar pek çok toplumda da bulunduğu göz önüne alındığında, bu motife kaynaklık edecek zihnin, içinde geliştiği toplumların buldukları düzeyin benzer ya da eş bir biçimde avcı ve çoban kültürlü halklar oldukları da bir gerçektir (Eliade, 2006: 196). Bu düzeydeki toplumlarda yeniden diriltmenin, kemikler üzerinden olacağına inanılmıştır.

İkincisi ise, Şamanizm ve Zerdüştlük gibi dinî öğretilerde mevcut olan kemiklerden diriltme motifinin, İslamiyet'in kabulünden sonra da halkın sözlü geleneğinde; evliya menkıbelerinde ve dinî efsanelerde bir keramet motifi olarak yaşamaya devam etmesidir. Müslümanlığın yanı sıra diğer semavi dinlerin ve tarihi süreç içerisinde bölgeden gelmiş geçmiş medeniyetlerin, inanç ve geleneklerinin izlerini ve etkilerini, bu ve benzeri efsanelerin motifleri üzerinden okuyabilmek mümkündür.

Kaynakça

a. Yazılı kaynakça

- Alptekin, A. B. (2014). *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1993). *Kolonizatör Türk Dervişleri*, İstanbul: Hamle Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2004). *Eski Türklerde Ölüm*, Cogito, S.40, 244-268.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. *Şamanizm, İlkel Esrime Teknikleri*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ergun, P. (2010). *Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü*, Milli Folklor, 22 (87), 113-120.
- Ersal, Mehmet. (2016). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi- Çubuk Havzası Örneği*, Ankara. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Fatış, E. (2014). *Gazalî ve İbn-i Sinâ'nın Cismanî Haşre Yaklaşımı*. Kelâm Araştırmaları Dergisi, 12 (2), 147-170.
- Karadavut, Z. (1994), *Kemiklerden Diriltme Motifinin Kaynakları ve Anadolu'daki Varyantları Üzerine*,

³ Taba: taba ya da tava, kadının sağlıklı doğum yapmasını engelleyen ve bulaşıcı olduğuna inanılan bir çeşit kara güç

- Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı, Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2016). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2017). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önal, M. Naci (2003). *Muğla Efsaneleri*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2017). *Eski Türk Mitolojisi*, Ankara: Bilgesu
- Sagalyev, A. M. (2017). *Ural-Altay Mitolojisinde Arketipler ve Semboller*, Bilge Kültür Sanat: İstanbul.
- Şimşek, E. (2015). *Elikli Tekkesi (Zeynel Abidin) Hakkında Anlatılan Efsane Üzerine Bir Değerlendirme, Tarihi ve Kültürüyle Zile Sempozyumu*, (Tokat, 9-12 Ekim 2008) İstanbul 2009, 257-265.
- Taş, S. (2019). *Tunceli'de Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme ve Ölüm*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Tosun, İ.- Koç, A. (2017). *Tunceli İli Yer Adlarının Köken, Yapı ve Anlamları*, Turkish Studies, 12(34), 411-421.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yar, E.- Yalgın E. (2014). *Şeyh Dilo Belîncân'ın Şeceresinin Kısa Bir Analizi*, Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(3), 7-32.

b. Sözlü kaynaklar

- K.1. Akın, M. 1964 Tunceli/Merkez Doluküp köyü doğumlu, üniversite mezunu.
- K.2. Doğan, A. 1964, Tunceli/Pertek doğumlu, lise mezunu.
- K.3. Karaduman, F. 1956 Tunceli/Pertek Tozkoparan köyü doğumlu, orta okul mezunu.
- K.4. Saka, E. 1942, Tunceli/ Pertek Çimenli köyü doğumlu, okuma-yazma bilmiyor.